

ריח לחם עכו"ם בחג הפסח

בחג הפסח נוהגים כולנו לפקוד את שריד בית המקדש הכותל המערבי, וההולכים ברגל דרך העיר העתיקה, עוברים דרך מאפיות עכו"ם המפיצות ריח של לחם. ומתעוררת השאלה האם מותר להריח ריח זה בפסח? והאם מותר לעבור באותו מקום כאשר אני צופה מראש אפשרות הרחה ודאית? על מנת להשיב לשאלה הנ"ל בארנו בע"ה מספר נושאים:

- איסור הנאה בחמץ של עכו"ם.
- הנאה הבאה לאדם בעל כורחו.
- פסיק רישיה כאשר אינו מתכוון.
- ריחא מילתא או לא.
- לחם עשוי לריח או לא עשוי לריח.

איסור הנאה מחמץ עכו"ם בפסח

הריב"ש סימן ת"י פסק: חמץ של אי"י אסור בהנאה בתוך הפסח מן התורה. דחמץ האסור בפסח בין באכילה בין בהנאה אין חילוק בין של ישראל לשל אי"י. שהרי בתורה לא כתוב חמצך אלא חמץ, בסתמא, בין דישראל ובין גוי. והרי איסור אכילה ואסור הנאה מחד קרא נפקא. **להזקיה** נלמד "מלא יאכל חמץ" לא יהא בו התר אכילה. **לרבי אבהו** משום דכ"מ שנאמר "לא יאכל", "לא תאכל", "לא תאכלנו" אחד איסור אכילה ואחד איסור הנאה במשמע.

והטור בסימן ת"ק: "ואפילו חמצו של עכו"ם אסור להנות ממנו בפסח". הרמ"א בסימן תמ"ג: "אפילו חמצו של אינו יהודי אסור להנות ממנו". או"ה כלל ט"ל דין ל"ג מסתפק בזה. והפרי חדש מביא ראיות שחמץ עכו"ם אסור בחג הפסח, וכן פסק כף החיים תמ"ג י"ג, ותמ"ח ח'. וכן משנ"ב תמ"ג ס"ק ב'.

מהפוסקים הנ"ל נראה שאסור להנות מחמץ של עכו"ם בחג הפסח, ולכן נברר כעת דין של אינו מתכוין. ז"א אם אדם עובר ליד בית מאפה של גויים ואינו מתכוין להריח, האם אסור או מותר.

סוגית הנאה הבאה לאדם בעל כורחו

"איתמר הנאה הבאה לו לאדם בעל כורחו אביי אמר – מותרת, ורבא אמר – אסורה" (פסחים כ"ה ע"ב).

ישנם בגמ' שתי לשונות המסבירות את המחלוקת בין אביי לרבא.

לשון ראשונה: אביי ורבא נחלקו במקרה של **אפשר ולא מכוי**, דהיינו שישנה אפשרות לאדם ללכת בדרך אחרת על מנת לא להריח ריח עבודה זרה. למרות שישנה אפשרות כזו מחליט האדם ללכת באותה דרך שישנו ריח אסור אך אינו מתכוין להריח.

אליבא דר' יהודה שאומר דבר שאין מתכוין אסור כולי עלמא לא פליגי דאסור והמח' בין אביי לרבא היא אליבא דר' שמעון שסובר דבר שאין מתכוין מותר.

אביי סובר כר' שמעון ולכן באפשר ולא מכוי מותר.

רבא סובר: אומנם נכון שר' שמעון מתיר אם לא מתכוון אבל ר' שמעון אמר את דבריו רק במקרה שלא אפשר, זאת אומרת שאין לו אפשרות אחרת. אבל במקרה שלנו הרי מדובר שיש אפשרות אחרת, אלא שהאדם עצמו החליט ללכת בדרך זו ולכן אסור.

כיון שמחלוקת אביי ורבא קשורה למחלוקת ר' יהודה ור' שמעון (שבת כט' ע"ב, ביצה כ"ג). נסביר את המחלוקת שם.

ר' שמעון אומר גורר אדם מטה כסא וספסל ובלבד שלא יתכוין לעשות חריץ. (תוספתא ביצה פ"ב). ר' יהודה אוסר.

השאלה שנשאלת: ממה נובע היתרו של ר' שמעון. האם היתרו נובע עקב מציאותם של כלים כבדים שאין באפשרות האדם להרימם, ולכן מתיר ר' שמעון לגרור אותם, או אולי היתרו של ר' שמעון אינו נובע כלל מכובד הכלים ומשקלם ואם יש יכולת להרימם או לא.

אביי סובר שר' שמעון מתיר לגרור גם כלים קטנים, וקלים. ולמרות שישנה אפשרות לשאת אותם על כתפו מתיר ר' שמעון לגרור אותם.

רבא חולק וסובר שכל היתרו של ר' שמעון רק בכלים גדולים וכבדים אבל בקטנים אוסר ר' שמעון. והתרו של ר' שמעון לדעת רבא נובע מזה שהכלים גדולים ואינו יכול להרימם. אבל כלים קטנים שיכול להרימם אסור.

אליבא דלשון ראשונה אין מח' בין אביי לרבא במקרים הבאים:

- באפשר וקא מיכון
- ולא אפשר וקא מיכון.
- כולי עלמא לא פליגי **דאסור** ז"א שאם יש לו הנאה חייב לפרוש ממנה.
- אי אפשר ולא מכוי.
- כולי עלמא לא פליגי **דשרי** הטעם משום שיש תרתי להיתר.

הלשון השניה בהסבר מחלוקת אביי ורבא מבארת בצורה שונה את המחלוקת.

מה שנאמר בלשון ראשונה **שבאפשר ולא מכוי** נחלקו אביי ורבא – אינו,

אלא בזה נחלקו ר' שמעון ור' יהודה בגרירת מטה כסא וספסל.
לא אפשר ולא קא מכוין – לכולי עלמא שרי.
ואבבי ורבא נחלקו **בלא אפשר, וקא מכוין**.
אליבא דר' שמעון דאזיל בתר כוונה כולי עלמא לא פליגי דאסור. כי פליגי
אליבא דר' יהודה דאמר לא שנא מתכוון ולא שנא שאין מתכוין. **אפשר**
אסור. לשיטת ר' יהודה הדבר הקובע הוא: אפשר או לא אפשר. אפשר
אסור. לא אפשר מותר.
ולכן **אבבי** סובר כר' יהודה ו**מתיר** שהרי מדובר במקרה שלא אפשר. ומסביר
שלר' יהודה כוונה לא מעלה ולא מורידה, מה שקובע זה אפשר או אי אפשר.
אפשר – אסור. אי אפשר – מותר (וכוונה לא מעניינת).
רבא סובר **שאסור**. אמנם נכון שלר' יהודה הגורם הקובע הוא אפשר או אי
אפשר. אבל מה שהישווה ר' יהודה אין מתכווין למתכווין – רק לחומרא.
אבל מתכווין להנות זה כמו לא מתכוון, לקולא – זה לא אמר ר' יהודה
ולכן אסור.
אבבי מביא ראיה מרבן יוחנן בן זכאי שדרש בצלו של היכל.
רבא דוחה ראיה זו שהרי איסור ההנאה מההיכל הוא רק בפנים ההיכל.
אבל צל ההיכל אינו אסור. ולכן נדחית ראיית אבבי.
רבא מביא ראיה: שהרי עשו לולים לאותם אומנים שירדו לתקן את ההיכל
וכדי שלא יסתכלו ויהנו תיקנו להם לולים שיעשו את עבודתם בלי להנות
מההיכל.
תוס': "לא אפשר ולא מכוין כולי עלמא לא פליגי דשרי" מדובר דלא הוי
פסיק רישיה, אבל כאשר זה פסיק רישיה מודה ר' שמעון שאסור. ואין
להקשות מגרירת מטה שהרי שם זה פסיק רישיה ולמרות זאת מתיר ר'
שמעון. התירוץ: בגרירת מיטה זהו איסור דרבנן בלבד. שהרי הוא חופר
כלאחר יד, ובאיסור דרבנן אין פסיק רישיה.
התוס' מגדיר הגדרה חשובה של **לא אפשר**: אם אדם לא יכול לעשות פעולה
מסויימת **כדרכו**, אלא **בטורח גדול**, למרות שעל ידי הטרחה יכול לעשות
אותה פעולה שהוא חפץ, זה חשוב כלא אפשר. והראיה ששילשול האומנים
בקופות חשיב לא אפשר.
וכן סובר הריטב"א (פסחים כ"ה ע"ב) וז"ל: כל היכא דאמרינן בשמעתין
אפשר ולא אפשר היינו אפשר – בלא **שום** טורח. לא אפשר – אלא
בטורח. וראיתנו – תדע, שהרי גורר אדם מטה וכסא – אוקימנא בכלים
גדולים. ומשום הכי לא אפשר אלא בגרירה והא ודאי ע"י טורח ולמרות
שאפשר להרים ע"י גרירה וטרחה. בגלל הצורך בטרחה זה נקרא לא אפשר,
ורק אם אין טרחה זה נקרא אפשר.

הפני יהושע חולק על תנאי' וסובר שר' שמעון לא מודה בפסיק רישיה גם אם זה איסור דאורייתא, וסברת הפני יהושע שהרי ישנו שוני בין הנאה הבאה לו לאדם בעל כורחו (בפסחים) לבין גרירת כסא וספסל (בשבת). שבהנאה הבאה לו בעל כורחו זהו מקרה של **שב ואל תעשה**. ובגרירת כסא וספסל בשבת זהו מקרה של **קום ועשה** אם כן בפסיק רישיה ר' שמעון יודה שאסור לא בגלל דין פסיק רישיה אלא בעיקר משום שיש שם **מעשה**, שעל ידו נעשה מעשה החרישה. במידי דהוי פסיק רישיה הווי ליה כמתכווין ממש שהיה לו לאסוקי דעתא מעיקרא, משא"כ בהנאה הבאה לו בע"כ דלא עביד מעשה כלל, והפסיק רישיה לא נעשה על ידו, וגם עתה אינו רוצה להנות ממנו כלל, אי"כ אין טעם לאסור בשביל פסיק רישיה.

הר"ן (דף ו' ע"ב בדפי הר"ף) מגדיר **בעל כרחו** – היינו לומר שלא בא לכאן בשבילו אלא **הריח ממילא קאתיא** ובכי האי גונא אפילו הוא מכווין לה בעל כרחו מקרי שהרי הריח מגיע לאפו מעצמו בלי שהוא עצמו יביאו לאפו. אך רש"י סבור אחרת. במקרה שהריח מגיע אליו ואותו ריח חביב עליו להנות ממנו זה נכנס לגדר של מתכווין להנות. שהרי יש לו רצון ותועלת מאותו ריח. (הערה: ראה ריטב"א עמ' 8).

רוב הפוסקים, רי"ף רא"ש רמב"ם ועוד, פסקו כלישנא בתרא והלכה כרבא: אם מתכווין אסור לא מתכווין מותר.

וכן סובר הר"ן: קי"ל כרבא, הלכך בין אפשר בין לא אפשר מכוון אסור לא מכוון מותר.

ולכן אם עובר במקום שיש ריח ע"ז, והריח מגיע לאפו, והוא הולך בדרך זו לא בגלל שרוצה להריח, אלא בגלל שצריך לעבור שם אע"פ שמריח באפו ריח ע"ז מותר משום שזה נקרא בעל כורחו.

הרמב"ם (הלי מאכלות אסורות פי"ד הי"ב) פסק – האוכל מאכל ממאכלות האסורות דרך שחוק או כמתעסק, אע"פ שלא נתכוון לגוף האכילה הואיל ונהנה חייב כמו שמתכווין לעצמה של אכילה, והנייה הבאה לו לאדם בעל כורחו באיסור מכל האיסורין – אם נתכווין אסור ואם לא נתכווין מותר.

משמע מהרמב"ם שהנאה בעל כורחו – אין שמה הנאה ואינה אסורה. **כסף משנה** (י"ב): הלכה כרבא וכלישנא בתרא, ואע"פ שרש"י מפרשה לה באיסורי הנאה כגון ריח של ע"ז, **רבינו** מפרשה לה בכל איסורין.

הרדב"ז מעיר שהרמב"ם לא חילק בין אפשר ולא אפשר כיוון שהלכה כר' שמעון שלא מתכווין מותר, והכל הולך אחר הכוונה. ולא משנה אם אפשר או לא.

בציונים על הרמב"ם במהדורת פרנקל מעיר שהכסף משנה גורס כגרסת הר"ף והרא"ש שלא גרסו בגמ' "ואליבא דר"ש כו"ע לא פליגי דאסור" אלא

משמיט פסקה זאת ומתייחס ל"כי פליגי דלא אפשר וקא מכוון" לאבי מותר, ולרבא – אסור ולכן ס"ל שאבי מתיר אף לרבי שמעון. **פני יהושע** כותב שהש"ס מסיק בלישנא קמא שהמחלוקת באפשר ולא מכוין (אביי מתיר, רבא אוסר). ונקטו לישנא דהנאה הבאה מאליו, לאשמעינן אגב אורחין – **כוח דהיתרא** שאפילו בדבר שהגוף נהנה ממנו אפ"ה שרי כשאינו מתכווין.

ואין זה דומה למתעסק בחלבים ששם חילק הרמב"ם בין יש הנאת גוף לבין אין הנאת גוף. וכאן לא חילקו אלא גם אם יש הנאת גוף אם לא מתכוון מותר. שהרי מדובר שזו הנאה בע"כ של אדם.

משמע מרש"י ותוס' שעיקר מחלוקת אביי ורבא באיסור דאורייתא, ולכן מביא רש"י דוגמא של ריח ע"ז (שזהו איסור דאורייתא) ומפשט הגמ' "הנאה הבאה לו לאדם" – **משמע שהנאה זו באה לו מאליו בלי שום מעשה**. וזה מצוי רק בקול, מראה וריח. וכיון שפסקה הגמ' שבמראה וקול אין מעילה (פסחים כ"ו ע"א) נשאר רק ריח ע"ז הדבר שיכול אדם להנות ממנו בעל כורחו בלי מעשה.

במסכת ע"ז (דף ס"ו) מחלוקת אביי ורבא אם ריחא מילתא או לא. מענין שדוקא אביי מחמיר ואומר ריחא מילתא, ורבא מיקל ואומר שריחא לאו מילתא.

ולכאורה כיצד יחמיר אצלנו רבא יותר מאביי?

לכן הוצרך רש"י לומר שמדובר בריח ע"ז. דבכהאי גונא כולי עלמא מודים שאסור מדאורייתא. כמ"ש תו"ס ע"ז דף י"ב גבי חנויות מעוטרות בוורד והדס: כיוון דע"ז לא כתוב ביה אכילה, אסורין אפילו שלא כדרך הנאתן מדאורייתא. משא"כ בשאר איסורין דלא הוי אלא באיסורא דרבנן, היכא שאין עיקרן עומד לריח.

מקשה **הרשב"א**: לפי הגמ' שאי אפשר ולא מכווין לכ"ע מותר, א"כ מדוע א"א להתרפאות בעצי אשרה הרי אין לך אי אפשר ולא מכווין להנות יותר מזה? **תירוץ**: יש לומר כיון שמתכווין מיהו לרפואה הווה ליה כמתכווין להנאה דרפואת עצמו היינו הנאתו. אחרי שקלא וטריא מישב הרשב"א את שיטת אביי שאפילו אליבא דר' יהודה באי אפשר וקא מכווין מותר. כיוון שזה דין של הנאה הבאה מאליו. וזה דומה להלכה של שב ואל תעשה. כאשר אדם יושב ולא עושה אין זה אסור. כן בהנאה שבאה מאליו. האדם אומנם נהנה אבל הוא לא עושה כלום בשבילה והיא באה אליו. ובמקרה כזה אפשר להבין מדוע בשבת שזה איסור דאורייתא אפשר להתיר ברגע שיש טורח גדול, וטורח גדול זה כמו שאי אפשר וכו'. **ועוד** אין לתמוה על סברת אביי שמתיר באיסור דאורייתא אפילו בריח ע"ז בלא אפשר וקמכווין כיון שהנאה באה מאליו **בלא עביד מעשה בגופיה כלל**. ומביא ראיה מגלוי

עריות שדומה לע"ז ב"יהרג ואל יעבור" אפ"ה מסיק אב"י גופא בפי בן סורר ומורה שבאשה לא אומרים תיהרג ואל תעבור, כמו אסתר, משום שאשה קרקע עולם היא. ומפרש רש"י מפני שאינה עושה שום מעשה... מסקנת **הפני יהושע**: אליבא דאב"י דיש להתיר הנאה הבאה מאליו בלא אפשר וקא מכיוון **כיוון זכוונת הלב היכא דליכא מעשה ליכא איסורא**. וכ"ש ללישנא קמא באפשר ולא מכיוון לאב"י. ולרבא בלא אפשר ולא קא מכיוון אפי' בריח ע"ז. בכולה מילתא לא עושה מעשה ומותר. וכן נראה מלשון **הר"ן** וזה לשונו: הנאה הבאה לאדם בע"כ היינו – משום שלא בא לכאן מתחילה לשום כך. ובכה"ג אפילו הוא מכיון לה אפילו הכי בע"כ קרינן לה, כיון שריח מאליו בא. לאור האמור מחלק הפני יהושע בין (פסחים) הנאה הבאה לו בעל כורחו, לבין (שבת) גרירת אדם מטה כסא וספסל. אב"י ורבא חולקים רק במקרה שאין מעשה, אלא שבא אליו בע"כ. וכיון שבשבת מדובר שיש מעשה (שהרי גורר בפועל) ונעשה חריץ, שם אינם חולקים. ולכן אינו דומה כלל המחלוקת בפסחים, למחלוקת בגרירה בשבת. ומה שחלקו ר' יהודה ור' שמעון בגלל שיש מעשה. אבל אם לא היה מעשה **אולי** מודה היה ר' יהודה לר' שמעון שיותר.

הריטב"א (פסחים כ"ה ע"ב): מתכווין דאמרינן לענין הנאת ריח זה לאו דוקא מתכווין ממש להריח, כי מה צריך אדם לעשות להתכוון להנות מריח איסור. ועוד הרי מדובר בגמי בהנאה הבאה לו לאדם בעל כורחו. ולכן הסבר הדברים כך: אם אדם צריך לעבור סמוך לע"ז בשעה שמקטירין קטורת זה. אם מתכוון להריח הרי אינו בעל כורחו. אלא מתכוון דאמרינן בהאי: **היינו שנהנה מאותו ריח**, כי יש הרבה מבני אדם שאין נהנים בדבר, ואינו ערב להם, וכל שנהנה מן הריח חשיב לן מתכוין, אבל אם אדם מריח והריח נכנס לאפו, אבל אותו אדם אינו אוהב אותו ריח למרות שהוא מריח אותו זה נחשב ללא מתכוון, וכבעל כורחו שאינו חייב לפרוש על מנת לא להריח את הריח. הריטב"א פסק כלישנא בתרא שמדובר בלא אפשר וקא מכיון, לאב"י – מותר ולרבא – אסור. ולכן הלכה כרבא משני טעמים. חדא: אב"י ורבא הלכה כרבא. ועוד: לכו"ע אליבא דר"ש אסור (שהרי לדעתו מתכוין אסור). ומחלוקתם אליבא דר' יהודה והרי במח' ר"ש ור"י הלכה כר"ש שמתכוין אסור ולא מתכוין מותר. וכאן בפסחים מדובר במתכוין ולכן אסור. הלכך כל שנהנה דהיינו שמתכווין – אסור, וכל שאינו נהנה, היינו שאינו מתכווין – מותר.

בלשון דומה מביא שלטי גיבורים (לשון ריא"ז א', דף ו' ע"ב בדפי הרי"ף) אם היה רואה נויי הע"ז או שהיה שומע נגינות הכומרים המנגנים לפני הע"ז אם אינו מתכווין ליהנות שאינו חפץ שהנאה זו ואינו צריך לה – מותר. ואם היה מתכווין ליהנות אסור שאף הקול והמראה אע"פ שאין בהם ממש אסור ליהנות בהם.

המאירי (פסחים כ"ה ע"ב) ד"ה "ויש מקשים" מביא קושיא על רבא שאוסר אצלנו ומתיר בבת תיהא, ולכאורה כיצד? ואומר המאירי שאי אפשר לתרץ שהטעם מפני שאינו מתכווין להריח אלא לבדוק טעם היין. שהרי הביאו עליה שמועת פת חמה שהוא בודאי מכוון להנאת הריח, ולא תרץ בה כן אלמא שאף במתכוון ליהנות מהריח היה רבא מתיר, מ"מ אינה קושיא שהיין אין עיקרו להריח, אבל במה שעיקרו להריח ודאי אסור כמו שבארנו בחנויות של עבודה זרה המעוטרות בורד והדס.

משמע שהמאירי מחלק בין דבר שעיקרו עומד לריח לדבר שאין עיקרו עומד לריח. ורבא מתיר בבת תיהא (ע"ז ס"ו ע"ב) משום שמדובר שם ביין שהרי יין אינו עומד לריח. ולכּוּגם אם מריח אינו אסור, ואף על פי שבדבר שעיקרו לאכילה אנו אוסרים בתורת ריח כדין האמור שם בפת חמה. ובחבית פתוחה ובחתיכת נבלה שצלאה עם שחוטה בתנור אחד באלו לאו משום הריח נאסרו. אלא שההיתר קבל טעם האיסור מצד קליטת הריח שנקלט לשם.

המאירי תמה על גדולי הפוסקים רי"ף, רא"ש, רמב"ם שפסקו כרבא, ולדעתו צריך לפסוק כר' שמעון ואין אנו צריכים לפסוק בו כרבא וכל שיש כוונה לקבלת הנאה אסור, בין אפשר בין לא אפשר. ובגמ' לא כיונו אלא להודיע לר' שמעון שאף בלא אפשר הואיל ומתכווין אסור, שהכל תלוי בכוונה, והלכה כמותו.

מסקנות

- אם אי אפשר לו בדרך אחרת, ואינו מתכווין להנות מע"ז כלל מותר.
- אם אפשר לו בדרך אחרת, והולך בדרך זו במטרה ליהנות מן הריח אסור.
- אפשר לו בדרך אחרת, והולך בדרך זו לא למטרה להנות מן הריח, אלא שמחליט לעבור דרך שם – מותר כמו שפסקנו לענין גרירת מטה ספסל וכסא שמותר אם אינו מתכווין לעשות חריץ, אע"פ שיכול להרים אותם ללא גרירה.
- היה צריך ללכת שם על כל פנים, וא"א לו בדרך אחרת, ומ"מ אם

הוא מתכוון בהלכו לקבל הנאת הריח בזה נחלקו אב"י ורבא.
ונפסק שאסור.

נקודה נוספת לבירור

אם אינו מתכוון להנות אבל פסיק רישיה שיהנה, מה הדין?
תוס' ד"ה "לא אפשר" (פסחים כ"ה ע"ב) – סוברים שר' שמעון יודה
בפסיק רישיה שאסור וכל זה אמור בפסיק רישיה דאורייתא. אבל בפסיק
רישיה דרבנן מותר.

הרא"ש פוסק כתוס', במקרה של לא אפשר ולא קמכוין כ"ע לא פליגי דשרי
ומיירי בדלא הוי פסיק רישיה. כגון שיכול לסתום נחיריו שלא יהנה מן
הריח. דפסיק רישיה הוי כמתכוין בכל איסורי תורה.

הגמ' (שבת כט' ע"ב): מוכרי כסות (כלאים) מוכרין כדרך. ובלבד שלא
יתכוון בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים. והצנועים מפשילין
במקל לאחוריהן. והא הכא דאפשר למיעבד כצנועין, דכי קטנים דמו. וכי
לא מתכוין שרי ר' שמעון לכתחלה, תיובתא דרבי ירמיה רבה תיובתא...
מכלאים נראה שמותר ללבוש כלאים על מנת למוכרן. כיון שלא אסרה
תורה אלא לבישה שהוא להתחמם כדרך כל הלובשים (רש"י) אבל כאן
המוכר לובש את הבגד כיון שהוא רוצה שבני אדם יראו אותו ויקנהו.
ומכוין שאינו מתכוין להתחמם ממנו מותר.

הריטב"א (שבת כ"ט) סובר: אע"ג דמודה ר' שמעון בפסיק רישיה ולא ימות
הכא בשהיה לבוש יפה, שאינו צריך לאותו בגד כלאים לא לחמה ולא
לגשמים. משמע מהריטב"א שבמקרה הנ"ל של כלאים אין אפשרות
להקשות ולומר מדוע לא אסור.

הריטב"א (שבת כ"ט ע"א) מביא את רש"י שמסביר "מוכרי כסות מוכרין
כדריין". פירוש – כדרכם דרך מלבוש. מקשה הריטב"א ולא נהירא דהא
בימות הגשמים לא סגיגא דלא מיתהנו. ז"א אין מציאות כזאת שאדם יניח
בגד עליו ולא יהנה. הרי או מחמם אותו מקור, או עוזר לו לא להרטיב את
בגדיו הפנימיים, ולכן זה ממש פסיק רישיה שנהנה ואסור גם לר' שמעון
הסובר באינו מתכוון מותר, אבל בפסיק רישיה מודה שאסור.

מתרץ הריטב"א: לפיכך פירוש **כדרכן** היינו שמניחים את הבגד כלאיים על
כתפיהן, והצנועין מפשילין מקל לאחוריהן והבגדים על המקל, אבל בשום
פנים לא לובשים את הבגד, ודרך מלבוש ממש אסור אף לר' שמעון.
הר"ן (חולין ל"ב בדפי הר"ף) **חולק על הריטב"א** וסובר אומנם נכון שר'
שמעון מודה בפסיק רישיה. אבל לענין הנאה יש דין מיוחד. אע"ג דהוי
פסיק רישיה מותר דהא אמרינן (פסחים כ"ו) מוכרי כסות מוכרין כדרך.
ובלבד שלא יכוונו בחמה מפני החמה, ובגשמים מפני הגשמים, והא התם

ודאי מטי ליה הנאה אלא כיון דלא מיכוין לה לא חשבינן לה מידי.
המאיירי סובר כריטב"א וז"ל: גורר אדם מטה וספסל גם גדולים בתנאי שאין פסיק רישיה. ובכלאים מדובר שאין כאן פסיק רישיה. וכתב המאיירי בשם גדולי הרבנים: דבר שאין מתכוין בדבר שעסוק בהיתר מדובר שישנו **ספק** שמא יבוא לידי הדבר שחוששים לו שמא לא יבוא, ולכן מותר. כגון לגרור, שהרי יש ספק אם יעשה חריץ או לא, אבל בפסיק רישיה שבודאי יעשה חריץ אסור.

חכמים פרויניציא כתבו: אף בדבר שבודאי יעשה – מותר הואיל ואין כונתו לכך, כל זמן שאותה מלאכה הנגררת מחמת מעשה של היתר. והראיה ממוכרי כסתות (בשבת כ"ט) מיעוט הדס (בפרק לולב הגזול), וכן מורט כנף (מסכת בכורות) שבכולן נעשה הדבר בודאי ומותר הואיל ואינו מתכוין. לסכום: המאיירי מחלק את פסיק רישיה לשלושה:

- א. פסיק רישיה **שאינו שם איסור תורה, ולא ניחא ליה**: רוצה לומר שאין צריך לאותו תיקון כגון צרוף כלי וזה מותר לכתחילה, שהרי יש שתי קולות: 1. שאין צריך לגופו. 2. שאינו מתכוין.
- ב. פסיק רישיה **שאינו בו איסור תורה וניחא ליה** כגון שצריך לאותו תיקון או שיש בו איסור תורה ולא ניחא ליה ואסור מדרבנן.
- ג. פסיק רישיה **שיש שם איסור תורה. והוא צריך לאותו תיקון** שזהו ניחא ליה. (ואע"פ שאינו מתכוין יש בו חיוב כמו שאמרו בפרק הבונה בתולש עולשין מקרקע שלו אע"פ שכוונתו לאכילת העולשין חייב משום חורש).

המאיירי והרמב"ן (שבת מ"א ע"ב) **ספק פסיק רישיה** הוי כדבר שאינו מתכוין ומותר.

תוספות (פסחים ק"א) **כשהדבר קרוב לעשות פסיק רישיה** ודמי לפסיק רישיה קימא לן כרי שמעון ומותר כיון שאינו מתכוין לכך.
תרומת הדשן: פסיק רישיה אומרים רק בדאורייתא, בדרבנן לא אומרים. מג"א (שי"ד סק' ה') דוחה את תרומת הדשן, וכן מחצית השקל, וסוברים שאומרים גם בדרבנן.

לאחר שבארנו את דין אינו מתכוון ופסיק רישיה, נבאר דין נוסף ששייך לנו, האם ריחא מילתא או לא לגבי ריח חמץ בפסח.
גמ' (פסחים ע"ו ע"ב): אמר **רב** בשר שחוטה שמן שצלאו עם בשר נבילה כחוש **אסור** מאי טעמא מפטמי מהדדי. **ולוי** אמר אפילו בשר שחוטה כחוש שצלאו עם בשר נבילה שמן **מותר** מאי טעמא ריחא בעלמא הוא וריחא לאו מילתא היא. ממשיכה הגמ' ואומרת: "עביד לוי עובדא בי ריש גלותא בגדי דבשר אחר".

"הרודה פת חמה ונתנה ע"פ חבית יין של תרומה ר' מאיר אוסר ור' יהודה מתיר ור' יוסי מתיר בשל חיטין ואוסר בשל שעורין מפני שהשעורין שואבות". (פירוש: שואבות זה הרבה יותר מאשר סתם ריח. ולכן אפילו למי שאומר ריחא לאו מילתא בשואבות יודה שאסור לחם משנה מאכלות אסורות פ"ט ה' כ"ג).

אמר ריש לקיש **בפת חמה** וחבית פתוחה דברי הכל אסור. **בפת צוננת** וחבית מגופה דברי הכל מותר. לא נחלקו אלא בפת חמה וחבית חתומה, פת צוננת וחבית פתוחה.

גמי' (עבודה זרה ס"ו ע"ב): בת תיהא עובד כוכבים בדישראל שפיר דמי. ישראל בדעובד כוכבים אביי אמר אסור, רבא אמר מותר. אביי – ריחא מילתא. רבא – ריחא לאו מילתא. כיון שאין בריחא ממשות. אין זו הנאה ואם ישראל הריח יין עכו"ם לא עבר על איסור הנאה.

אמר רבא מנא אמינא לה דריחא ולא כלום הוא. דתנן תנור שהסיקו בכמון של תרומה ואפה בו את הפת, הפת מותרת. לפי שאין **טעם** כמון אלא **ריחא** כמון.

ואביי שאני התם דמיקלא איסוריה (שהאיסור נשרף ונגמר, לכן לא מבליע כלום ומותר). אח"כ הגמי' מעמידה את מחלוקת אביי ורבא ברודה פת חמה וכר'.

תוס' ד"ה "אביי" – מעמיד את מחלוקת אביי ורבא לא אם נהנה או לא נהנה אלא אם הריח נחשב **כשותה** יין או לא. רבא סובר שאינו כשותה. ואביי סובר שנחשב כשותה יין. אביי – סובר שנחשב כשותה משום שנהנה מהריח שבא אליו וזה **כאילו** שותה יין. רבא סובר אומנם ישנו ריח אבל זה לא כשותה משום שהריח נכנס בפניו ומזיקו והקלקול רבה על התיקון ושרי. והראיה מסכין של עכו"ם מותר לשחוט בה משום דקלקולו רבה על תקונו ואין זו הנאה שהרי בהמה בחייה היו דמיה מרובין מלאחר שחיטה שבחייה עומדת לג' דברים, לגדל ולדות ולחרישה ולאכילה. וע"י השחיטה ראויה רק לאכילה (חולין דף ח' ע"א) כך באר רש"י, וכן תוס' ד"ה מותר לשחוט בה. **הר"ן ד"ה** בת תיוהא מקשה מפרק כל שעה גבי הנאה הבאה לו לאדם בעל כורחו כלומר הנאה דריח "דאפשר וקא מכוין כולי עלמא לא פליגי דאסור. והכא אפשר וקא מכוין הוא?" ולכן קשה על רבא איך כתב שמותר להריח יין עכו"ם ומתכוין להנות? וממשיך הר"ן ואומר הרי בפרקא קמא (דף י"ב): לא שנו אלא מעוטרות בורד והדס דקא מתהני מריחא. אלמא ריחא מילתא הוא?

מתרץ הר"ן: יש לומר **דבמידי דעביד לריחא מילתא** היא אבל יין **דלא לריחא עביד** סבר ליה רבא בכה"ג לאו מילתא היא.

תירוצ' נוסף מתרץ הר"ן ע"פ הר"ח שבאר בצורה אחרת את הגמי' בעבודה

זרה (ס"ו) שהרי הרי"ח פרש בת תיוהא הוא קנה חלול של זכוכית ארוך, ויש באמצעותו דד נקוב, ומכניס ראשו החד של קנה בחבית, ואת הראש השני של הקנה בפיו של האדם, ושואב היין בפיו ומקלח ויוצא בדד, ואינו נוגע אל פיו. הלכך עובד כוכבים לישראל שפיר. וישראל לעובד כוכבים אביי אמר אסור – משום ריחא. רבא – אמר מותר דריחא כי האי גונא שאינו מריח את היין באפו **אלא בפיו** לאו מילתא היא הרי ריח האסור – הוא רק אם אדם מריח באף שנועד להריח. אבל הרחה בפה אין זה ריח.

שלטי גיבורים מביא את הר"ן בשם התוספות פרק השוכר הא דאצטריכו לתלות בריחא אי מילתא היא או לאו. לא משום דאיכא למימר דהנאת הריח מילתא היא. דודאי אע"ג דמטי ליה הנאה בריח אינו כלום. אליבא דכ"ע **כל עוד שאותו דבר של איסור אינו נעשה לריח** אך פליגי בבת תיוהא אי ריחא מילתא היא **וכאכילה חשיבה** דהיכא שמריח בדבר האסור אי חשיב כאילו אוכלו ממש כיון ששואף הריח אליו או לא. אבל אם היה הדבר של איסור שמריח בו מידי דלא שייך ביה אכילה. רק הנאת הריח בעלמא. כגון זילוף יין נסך. או זילוף יין ע"ג אישים. אז יש בהנאת הריח איסור אליבא דכולי עלמא אם הגיע לו הריח בפסיק רישיה, או הריח בו לכתחילה. כיון שאין שם רק הנאת הריח ואין לומר בו אי אותו ריח חשוב כאכילה או לא.

הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פ"ג הל' י"ד פסק: "וכן מותר שיריח הגוי ביין שלנו ומותר לישראל להריח בחבית של יין נסך ואין בזה שם איסור. **שאין הריח כלום לפי שאין בו ממש**".

הרדב"ז (ס"ק י"ד) מסביר שהרמב"ם פסק כרבא דאמר ריחא לאו מילתא, שהריח אין בו ממש. ומביא את הגמ' בפסחים כ"ו לגבי מעילה ריח קול ומראה לא נהנין ולא מועלין. ומסקנת הגמ' שם כל זה אמור אחר שתעלה תימרתו. אבל בזמן שתימרתו עולה כן מעל. וכן פסק הרמב"ם (הל' מעילה פ"ה ה' ט"ו) ואם כן יש ללמוד שאם הוא מתכוון להריח ביין נסך להנות בריחו אסור, ולא התירו לכתחילה להריח בחבית של יין נסך אלא בשאינו מתכוון ליהנות.

הרמב"ם בהלכות מאכלות אסורות פ"ט הל' כ"ג. סותר לכאורה את מה שפסק בדין הקודם ושאלה זו שואל הטור. וזה לשון הרמב"ם: "פת שאפאה עם הצלי. ודגים שצלאן עם הבשר אסור לאכלן בחלב".

הרדב"ז מתרץ: מדובר שצלאן בתנור אחד ואינם נוגעים זה בזה. ואם תאמר הא קימא לן כרבא דאמר ריחא לאו מילתא היא. יש לומר דהכא אית בה תרתי לריעותא. חדא: שהתנורים שלהם היו צרים, ושנית: הבשר מפוטם ובכה"ג ריחא מילתא.

הלחם משנה מקשה על הרמב"ם מהלכות תרומות גבי רודה פת חמה ונתנה על פי חבית יין של תרומה כר' יוסי שמתיר בחיטין ואוסר בשעורין. והרי ר' יוסי אית ליה דריחא מילתא. ומתרץ: הרמב"ם אינו מפרש שריחא מילתא לר' יוסי אלא באמת ר' יוסי סובר שריחא לאו מילתא. ואם כן מה הטעם שאוסר בשעורין משום ששואבות הרבה וזהו יותר מאשר סתם ריחא ולכן אוסר שם. ואצלנו בצליה ופת מתיר.

הרמ"א או"ח סימן תמ"ז ס"א: "ובדין ריחא מילא לענין תבשיל שיש בו חמץ עם שאר תבשילין יש מקילין במקום דהיה מותר בשאר אסורים (מרדכי פ' כל שעה) ויש מחמירים דמשהו מיהא איכא (הגהות סמ"ק ותוס' ע"ז). **ודוקא במקום ששיך בו ריחא** אלא דבשאר איסורין לאו מילתא היא. וכו'.

משנ"ב ס"ק י"ג: ודוקא במקום — היינו שהיה התנור קטן וסתום והחמץ והמצה שניהם מגולים בתוך התנור. דבכגון זה קי"ל בעלמא דבדיעבד ריחא לאו מילתא היא ולכתחילה אסור לעשות כן. (כמבואר ביו"ד ק"ח) אבל בחמץ שחמור יותר לסברא שניה ברמ"א יש לאסור אפילו בדיעבד דלגבי חמץ ריחא מילתא היא, אבל בדבר שלא שייך שם ריחא אפילו לכתחילה מותר. כגון בתנור גדול ופתוח, או שאחד מהן מכוסה, בזה גם בחמץ אין להחמיר.

לענין הלכה כבר כתב הרמ"א ביו"ד (ק"ח ד') שבמקום הפסד מרובה יש לסמוך על סברא ראשונה שגם בחמץ ריחא לאו מילתא היא. הרחבת הנושא: ביו"ד (ק"ח ד') הרמ"א מביא שתי דעות חלוקות ופסק להקל בשעת הדחק.

דעה ראשונה: התוס' בע"ז: איסור האוסר במשהו כגון חמץ בפסח ריחא מילתא ואוסר אפילו בדיעבד. והטעם: **משום דהוי דבר שיש לו מתירים.** **דעה שניה: מרדכי** (פ' כל שעה) — אין הבדל בין איסור האוסר במשהו לשאר איסורין, וריחא לאו מילתא. והטעם: ישנה ראייה מלחמי תודה שהיו כולן נאפות בתנור אחד. ולא מצינו שאסור לעשות כן.

והש"ך ס"ק ט"ו: ג"כ מביא את המרדכי שסובר דלא שייך ריחא בפת חמץ שנאפה עם מצה. מטעם דלא מצינו ריח פת בפת. וכן פוסק בתשובות **מהרי"ל** סימן רי"ד — דלמ"ד ריחא לאו מילתא היא, אין חילוק בין חמץ דאוסר במשהו לשאר איסורין.

וכן פוסק **הגר"א** ס"ק כ"ב: שאין חילוק בין חמץ שאוסר במשהו לשאר איסורין, וריחא לאו מילתא היא.

המג"א (סימן תמ"ז ס"ק ד') בתנור קטן וצר וסגור **מחמיר** בחמץ אפילו בהפסד מרובה. חולק עליו **חוק יעקב** (ס"ק י') ולדעתו מותר ומביא לראיה מהרי"ל בתשובה רי"ד שהרי בשס' ופוסקים גם לענין יין נסך ריחא לאו

מילתא היא אף דנאסר במשהו. אלא ודאי בכל ענין ריחא לאו מילתא, אפילו בדברים הנאסרים במשהו.

מסקנה: רוב הפוסקים לא מחלקים בין חמץ לשאר איסורין. ולמרוץ שחמץ אסור במשהו, – ריחא לאו מילתא. ולכן פוסקים אחרונים שבמקום הפסד מרובה יש להתיר.

נושא נוסף עלינו לברר בקשר לריח לחם של עכו"ם בפסח: האם לחם עומד להריח או לא. שהרי ברור שהדין ישתנה ע"פ זה.

הטור בסימן רט"ז בהל' ברכת הריח מביא בשם תוספות שאם אדם לוקח פרי לאוכלו ונודף ממנו ריח טוב אם לוקחו לפני דברים להריח ולאוכלו מברך שתי ברכות. אחת: הנותן ריח טוב בפירות ושניה בורא פרי העץ ואם לוקחו רק להריח בו מברך ברכת הריח. אבל אם אוכלו **ולא נתכוון** להריח בו אלא אגב אורחיה העלה ריח, אינו מברך. משמע אם ריח נכנס לאפו מהפרי כיון שאינו מתכוון לכך אינו מברך.

דין נוסף: הטור מביא מחלוקת בין אבי העזרי ורבנו שמחה במריח אתרוג של מצוה.

אבי העזרי פסק שמברך, **הר"ר שמחה** פסק שאינו מברך. **הגר"א** כותב שברור שאם אדם נטל אתרוג על מנת לצאת ידי חובה ואגב אורחיה העלה ריח, לכו"ע אין מברך, ולא במקרה כזה עוסקת המחלוקת. המחלוקת עוסקת במקרה שיש כוונה מפורשת של האדם לפני דברים, נטילת אתרוג ולולב והרחת אתרוג של מצוה, וכיון שיש ספק בפוסקים פסק שו"ע סימן רט"ז סעיף י"ד: נכון שלא להריח בו (על מנת לא להכנס לספק ברכות).

אבי העזרי פסק שמברך: ומסביר **הב"ח** שטעמו עפ"י המדרש: פרי עץ הדר – אלו ישראל, מה אתרוג זה יש בו טעם ויש בו ריח כך יש בהם בני אדם שיש בהם תורה ויש בהם מעשים טובים וכו'. אם כן כל אחד כשמברך על האתרוג צריך לכוון כונה זו שהאתרוג בא למצוה זו להורות על הצדיקים שיש בהם טעם תורה, ויש בהם ריח טוב של מעשים טובים. **א"כ** שפיר עבידא מצוה זו **נמי** לריח, וזהו שנהגו בשעת ברכה להריח בו, אלא שצריכין לברך על הריח קודם שמריח.

הר"ר שמחה: אינו מברך, דלאו לריחא עבידא אלא למצוה. **המג"א** ס"ק כ"ב דוחה את הב"ח ואומר **אין זה אלא דרך דרש** ולכן יש ליזהר מספק ברכות ולא לברך עליו.

הט"ז בס"ק י"ד דוחה זאת בסברא אחרת שהרי אתרוג בשאר ימות השנה קאי לאכילה ולריח. אבל בחג סוכות כיון דלאו לאכילה אלא למצוה בטל ממנו גם מעלת הריח.

השו"ע פסק שלא יריח כדי לא להכנס לספק ברכות. אבל מה יהיה הדין אם

החליט להריח, מברך או לא.

המג"א פסק שלא יברך. וכן דעת הגר"א.

הב"ח סובר שכן יברך.

ומה שאמר המג"א זה רק אם מריח בשעת קיום מצות אתרוג ולולב אבל לפני המצוה או אחרי קיום המצוה תוך ימי החג מברך. וחולקים עליו אליהו רבה ונהר שלום, ולדעתם בכל ימי החג לא מברך.

למסקנה: משני"ב ושאר אחרונים פסקו שספק ברכות להקל, ולכן לא יריח. ואם הריח לא יברך. (למרות שבבאור הלכה ישנו הסבר רב משמעות. שהרי בש"ס נאמר שהוקצה רק מאכילה, ולא מריח. ואם נוטלו ובדעתו להנות מריחו אמאי לא יברך עליו בשעה שאינו לוקחו למצותו. בשלמא בשעה שלוקחו למצותו אפשר לומר שבלא"ה חייב ליקחו בשביל לצאת בו והו"ל כדבר שלא נעשה לריח ואע"ג דמתכוין ג"כ להריח לית לן בה. וזה עדיף מלקחו לאוכלו ולהריח. דהתם רשות עיקר לקיחתו. וכאשר לוקחו לאוכלו ולהריח מי אומר לנו שעיקר לקיחתו לאכילה והריח טפל, אולי ההפך – הריח עיקר והאכילה טפלה. או אולי שתי ההנאות חשובות. משא"כ בחג בשעת נטילת המצוה ודאי שעיקר נטילתו לשם מצוה. אבל במשך ימי החג שלא בשעת מצוה חשוב אצלו גם הריח ולכן **כן** יברך על הריח. ולמרות כל האמור כיון שישנה מחלוקת בנושא, וספק ברכות להקל, לא יברך.

בענין הריחת לחם חם פסק רמ"א:

"י"א דהמריח בפת חם יש לו לברך שנתן ריח טוב בפת, י"א דאין לברך עליו. לכך אין להריח בו".

הטור או"ח רצ"ז מביא את הכלבו (סימן ר"ד): המריח בפת ונהנה מברך עליו בורא מיני בשמים, ועל זה נהגו מקצת אנשים שאין להם הדס במוצאי שבת לברך עליו ולהריח בו במקום הדס.

מעיר **הבית יוסף**: נראה לי דהיינו דוקא כשהפת חם. דאם אינו חם אין לו ריח כלל וברכה לבטלה היא. והוא מדייק מהמלה מריח בפת **ונהנה**, דוקא שיש הנאה, וזה שייך רק כאשר הפת חמה.

האבודרהם בשם הרב שמואל ברי גרשום כתב: מברכים על לחם חם שריחו נודף ונראה מדבריו שאינו מברך על הפת בורא מיני בשמים. אלא שנתן ריח טוב בפירות.

ולכן כתב **בא"ח** בשם הר"י מפרי"ש – המברך על הפת בורא מיני בשמים טועה דפת אינו נקרא בושם וכו'.

מסקנת הבית יוסף: ואני אומר שאפילו על החם לבי נוקפי מלברך עליו. דא"כ לא לישתמיט תנא או אמורא להזכירו בכלל הדברים שיש להם ריח טוב. שאין זה ריח חשוב שיהא ראוי לברך עליו.

מדברי הגר"א משמע שאף לדעה השניה שאומרת לא לברך על לחם ס"ל דפת דינו כפרי. שיש לו ריח. אלא שטעמם כיון שאין עיקרו עומד לריח אין לברך עליו. וכן פוסק משנ"ב ס"ק נ"ו ע"פ מג"א שלא להריח, ואם הריח פת לא יברך.

לאור האמור: **חמץ של עכו"ם אסור בהנאה בפסח.** (ריב"ש סימן תי. טור סימן ת"ו רמ"י סימן תמ"ג. כף החיים, משנ"ב ועוד). ולכן אם אדם רוצה ללכת במיוחד לעבור ליד מאפיה של עכו"ם בפסח ורוצה להנות מריח הלחם – **אסור בהחלט.** (אסור והיתר כלל ט"ל דין ל"ג חק יעקב סימן תמז' סעיף קטן י'. משנ"ב ס"ק מ"ב. כף החיים תמ"ג ד', תמח' ח').

לעומת זאת אם יש לאדם אילוצים לעבור דוקא שם כגון שאין דרך אחרת או שיש לו טרחה ללכת בדרך אחרת אך אין לו כוונה להריח ולהנות מהריח מותר. שהרי אינו מתכוין להנות ואינו עושה שום מעשה על מנת להנות. (פני יהושע, ריטב"א מאירי ועוד).

ולא רק זאת, אלא גם אם אדם רוצה להעדיף דרך זאת סתם, אך אין לו כונה להנות מהריח מותר לו ללכת דרך שם, ולכל האמור מתוספים כל הספקות השייכות לריח פת. אם בכלל זה ריח שנהנים ממנו או אולי לא. להרבה פוסקים אין זו הנאה. ולכן גם לא תקנו לזה ברכה מיוחדת. ולמרות חומרת חמץ בפסח שאסור במשהו הרי הרבה פוסקים אומרים שאין הבדל בין פסח לשאר איסורים שהרי בריחא אין ממש. וגם אם נחשוש למחמירים הרי אינו מתכוון להריח. ועובר שם בגלל עצם הדרך ולא בגלל שיש שם מאפיה וגם הוא "בשב ואל תעשה" עפ"י המאירי שבארנו שזה נחשב לאינו מתכוין. גם במקרה של פסיק רישיה, וכל זה למרות שנהנה מהריח. וכן זה דומה לאדם שעובר ליד ע"ז ומריח שלא אסרו עליו לעבור שם אם אינו מתכוין להריח וע"ז חמורה יותר מאשר חמץ בפסח. **ולכן יהיה מותר לאדם ללכת לכותל דרך השוק בימי חג הפסח.**

וה' ברחמיו יזכנו לעלות לרגל לדביר קדשנו "...בקול רנה ותודה המון חוגג".